

Spis treści

Słowo wstępne	13
Wykaz skrótów	15
Dział I. Ogólna charakterystyka praw człowieka i instytucji ich ochrony	
Rozdział I. Prawa człowieka – zagadnienia wprowadzające	19
1. Przestanki kształtowania się treści i zakresu praw człowieka	19
1.1. Koncepcje filozoficzne i ich wpływ na rozumienie praw człowieka	20
1.1.2. Wartości prawnonaturalne i ich recepcja – praktyka państwowa i międzynarodowa	28
1.2. Religia a treść praw człowieka	29
1.3. Obyczajowość społeczna a treść praw człowieka	32
1.4. Nowe technologie a treść praw człowieka	33
1.5. Kultura społeczna a treść praw człowieka	35
1.6. Współczesne zagrożenia demokracji, stabilności politycznej i gospodarczej państw oraz społeczeństw a prawa człowieka	36
2. Prawo praw człowieka	37
Rozdział II. Źródła i klasyfikacja praw człowieka	40
1. Źródła prawa praw człowieka	40
1.1. Krajowy system źródeł prawa praw człowieka	40
1.2. Międzynarodowy system źródeł prawa praw człowieka	41
2. Klasyfikacja praw człowieka	45
2.1. Wolność człowieka	46
2.2. Prawo człowieka jako prawo podmiotowe	48
2.3. Prawa podmiotowe a zasady przewodnie polityki społecznej i gospodarczej państwa	50
2.4. Prawa i wolności osobiste, polityczne, ekonomiczne, socjalne i kulturalne	51
2.4.1. Prawa i wolności osobiste	51
2.4.2. Prawa i wolności polityczne	52
2.4.3. Prawa i wolności ekonomiczne, socjalne oraz kulturalne	53
2.5. Prawa podstawowe	55
2.6. Prawa i wolności obywatelskie	56
2.7. Prawa i wolności indywidualne oraz zbiorowe (kolektywne)	57
2.8. Prawa i wolności nienaruszalne (niederegowalne) oraz wzruszalne (deregowalne)	60
Rozdział III. Charakter oraz zakres realizacji praw i wolności	61
1. Płaszczyzny realizacji praw i wolności człowieka	61
1.1. Wertykalne obowiązywanie praw i wolności	61
1.2. Horyzontalne obowiązywanie praw i wolności	62
2. Człowiek jako naturalny podmiot gwarantowanych wolności i praw	63

3. Osoby prawne i inne podmioty jako adresaci konstytucyjnych praw i wolności . . .	64
3.1. Osoby prawne i inne podmioty prawa prywatnego jako adresaci konstytucyjnych praw i wolności	64
3.2. Osoby prawne i inne podmioty prawa publicznego jako adresaci konstytucyjnych praw i wolności	66
4. Zasady ograniczenia wolności i praw jednostki	67
4.1. Osobiste przesłanki różnicowania zakresu realizacji gwarantowanych wolności i praw	68
4.1.1. Obywatelstwo i jego wpływ na zakres realizacji praw i wolności przez jednostkę	69
4.1.2. Obywatelstwo Unii Europejskiej	73
4.1.3. Osiągnięcie określonego wieku	74
4.1.4. Płeć	75
4.1.5. Inne cechy wpływające na zróżnicowanie zakresu realizacji praw i wolności jednostki	76
4.2. Immanentne ograniczenia praw i wolności jednostki	77
4.3. Systemowe ograniczenia praw i wolności jednostki	77
Rozdział IV. Ochrona wolności i praw człowieka	79
1. Zagrożenia oraz naruszenia praw i wolności człowieka	79
2. Środki ochrony wolności i praw jednostki	81
2.1. Prawo do sądu i rola sądów w ochronie praw jednostki	83
2.2. Instytucja skargi konstytucyjnej	85
2.3. Ombudsman i inne pokrewne instytucje ochrony	88
3. Pośrednie mechanizmy ochrony gwarantowanych praw i wolności	91
3.1. Rola mediów (środków masowego przekazu)	91
3.2. Rola organizacji pozarządowych	92
3.3. Dostęp do informacji publicznej	94
3.4. Instytucje demokratycznego oddziaływania jednostki na władze publiczne	94
3.5. Pozasądowe procedury rozwiązywania sporów między jednostkami	96
 Dział II. System gwarancji i ochrony wolności i praw jednostki w Rzeczypospolitej Polskiej	
Rozdział I. Konstytucyjna regulacja wolności i praw jednostki w RP	101
1. Założenia ogólne konstytucyjnego systemu praw człowieka i obywatela w RP	101
2. Miejsce umów międzynarodowych w systemie prawa wewnętrznego RP	104
3. Zakres regulacji wolności i praw jednostki w Konstytucji RP	106
4. Zasady przewodniczącej konstytucyjnej regulacji praw oraz wolności człowieka i obywatela w RP	107
5. Zakres regulacji wolności i praw osobistych w Konstytucji RP	109
6. Zakres regulacji wolności i praw politycznych w Konstytucji RP	111
7. Zakres regulacji wolności oraz praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych w Konstytucji RP	112
Rozdział II. Zasady i przesłanki ograniczenia wolności i praw jednostki w Konstytucji RP	115
1. Zasady ogólne	115
1.1. Zasada wyłączności ustawy	116

1.2. Zasada proporcjonalności	117
1.3. Zasada zachowania istoty praw i wolności	118
2. Ograniczenie wolności i praw w związku z wprowadzeniem stanu nadzwyczajnego	119
3. Przesłanki różnicowania zakresu realizacji praw i wolności w świetle Konstytucji RP	121
3.1. Obywatelstwo	121
3.1.1. Zasady nabycia obywatelstwa polskiego	121
3.1.2. Obywatelstwo polskie i jego wpływ na zakres realizacji praw i wolności na terytorium RP	123
3.2. Wiek jako przesłanka różnicowania zakresu realizacji praw i wolności	126
3.3. Płeć jako przesłanka różnicowania zakresu realizacji praw i wolności	126
3.4. Inne przesłanki różnicowania zakresu realizacji praw i wolności	127
3.5. Osoby prawne jako adresaci konstytucyjnych praw i wolności	129
Rozdział III. Konstytucyjne środki oraz organy ochrony wolności i praw jednostki w RP	131
1. Charakter i znaczenie konstytucyjnych środków oraz organów ochrony	131
1.1. Prawo do sądu oraz rola sądów w procesie ochrony wolności i praw człowieka i obywatela	131
1.2. Prawo do wynagrodzenia szkody wyrządzonej przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej	134
2. Prawo do skargi konstytucyjnej	137
2.1. Model skargi konstytucyjnej w świetle art. 79 Konstytucji	137
2.2. Zakres przedmiotowy skargi konstytucyjnej	138
2.3. Zakres podmiotowy skargi konstytucyjnej	139
2.4. Przesłanki dopuszczalności skargi konstytucyjnej	140
2.5. Postępowanie ze skargą konstytucyjną	141
2.6. Skutki orzeczenia wydanego w sprawie skargi konstytucyjnej	143
3. Prawo do wystąpienia z wnioskiem do Rzecznika Praw Obywatelskich	143
4. Rzecznik Praw Dziecka i jego rola w zakresie ochrony praw dzieci	146
5. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji jako konstytucyjny organ ochrony wolności słowa i prawa do informacji w radiofonii i telewizji	147
Rozdział IV. Pozakonstytucyjne środki, organy oraz mechanizmy ochrony praw i wolności jednostki w RP	149
1. Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki	149
2. Prawo do wystąpienia o ochronę do Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych	151
3. IPN i Główna Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu	154
4. Działalność prokuratury a prawa jednostki	156
5. Sąd polubowny	158
6. Wyszczególnione organy i instytucje działające na rzecz ochrony pewnych kategorii praw człowieka	159
6.1. Prawa konsumenta i wyspecjalizowane organy ich ochrony	159
6.2. Prawa osób ubezpieczonych Rzecznik Praw Ubezpieczonych	163
7. Samoobrona jednostki przed naruszeniami praw i wolności przez inne jednostki oraz pozostałe przypadki wyłączenia odpowiedzialności za naruszenie wolności i praw	166
8. Pośrednie mechanizmy ochrony praw i wolności jednostki	168

Dział III. Międzynarodowe systemy ochrony praw człowieka

Rozdział I. Międzynarodowe prawo praw człowieka i jego systemy	173
1. Międzynarodowe (uniwersalne) prawo praw człowieka	173
2. Pojęcie międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka	175
3. Zakres obowiązywania prawnomiędzynarodowych norm dotyczących praw człowieka	176
Rozdział II. Uniwersalny system ochrony praw człowieka	178
1. Pojęcie uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka	178
2. Akty stanowiące podwaliny systemu ochrony praw człowieka ONZ	180
2.1. Karta Narodów Zjednoczonych	180
2.2. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka	181
2.2.1. Zakres przedmiotowy Deklaracji	182
2.2.2. Organy i formy kontroli przestrzegania postanowień Deklaracji	182
3. Traktatowe systemy ochrony praw człowieka działające w ramach ONZ	184
3.1. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych	185
3.1.1. Zakres przedmiotowy MPPOiP	186
3.1.2. Komitet Praw Człowieka	187
3.1.3. Formy kontroli przestrzegania postanowień Paktu	188
3.2. Międzynarodowy Pakt Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych	196
3.2.1. Zakres przedmiotowy MPPESiK	196
3.2.2. Komitet Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych	197
3.2.3. Formy kontroli przestrzegania postanowień Paktu	198
3.3. Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania	199
3.3.1. Zakres przedmiotowy Konwencji	199
3.3.2. Komitet przeciwko Torturom	200
3.3.3. Formy kontroli przestrzegania postanowień Konwencji	201
3.4. Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej	203
3.4.1. Zakres przedmiotowy Konwencji	204
3.4.2. Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej	205
3.4.3. Formy kontroli przestrzegania postanowień Konwencji	205
3.5. Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet	207
3.5.1. Zakres przedmiotowy Konwencji	207
3.5.2. Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet	208
3.5.3. Formy kontroli przestrzegania postanowień Konwencji	209
3.6. Konwencja o prawach dziecka	210
3.6.1. Zakres przedmiotowy Konwencji	212
3.6.2. Komitet Praw Dziecka	214
3.6.3. Formy kontroli przestrzegania postanowień Konwencji	215
3.7. Konwencja o ochronie praw pracowników migrujących oraz członków ich rodzin	216
3.7.1. Zakres przedmiotowy Konwencji	217
3.7.2. Komitet Ochrony Praw Pracowników Migrujących i Członków ich Rodzin	217
3.7.3. Formy kontroli przestrzegania postanowień Konwencji	218
3.8. Wybrane konwencje uchwalone w ramach ONZ, nieprzewidujące specjalnych mechanizmów kontroli przestrzegania ich postanowień	219
3.8.1. Konwencja w sprawie niewolnictwa	219
3.8.2. Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa	221

3.8.2.1. Zakres przedmiotowy Konwencji	222
3.8.2.2. Organ i formy kontroli przestrzegania postanowień Konwencji	223
3.8.3. Konwencja oraz Protokół dotyczące statusu uchodźców	223
3.8.3.1. Zakres przedmiotowy Konwencji	223
3.8.3.2. Organ i formy kontroli przestrzegania postanowień Konwencji	225
4. Efektywność systemu ochrony praw człowieka ONZ	226
Rozdział III. Stały Międzynarodowy Trybunał Karny	230
1. Skład i organizacja Międzynarodowego Trybunału Karnego	231
2. Zasady działania MTK	232
3. Przesłanki wykonywania jurysdykcji przez MTK (przesłanki dopuszczalności sprawy)	233
4. Tryb postępowania przed MTK	234
4.1. Wszczęcie postępowania przed MTK (postępowanie przygotowawcze)	234
4.2. Wstępne postępowanie przed Trybunałem	236
4.3. Rozprawa	236
5. Zasady współpracy państw-stron z MTK	236
Rozdział IV. Europejski system ochrony praw człowieka	239
1. Europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności	241
1.1. Zakres przedmiotowy Konwencji	241
1.2. Europejski Trybunał Praw Człowieka	243
1.3. Formy kontroli przestrzegania postanowień Konwencji	245
1.4. Postępowanie ze skargą indywidualną do ETPC	248
2. Europejska Karta Społeczna	252
2.1. Zakres przedmiotowy Karty	253
2.2. Organy kontroli przestrzegania postanowień Karty	254
2.3. Formy kontroli przestrzegania postanowień Karty	255
3. Europejska Konwencja o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu	257
3.1. Zakres przedmiotowy Konwencji	258
3.2. Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom oraz Niehumanitarnemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu	259
3.3. Formy kontroli przestrzegania postanowień Konwencji	260
4. Europejska Konwencja o wykonywaniu praw dzieci	262
4.1. Zakres przedmiotowy Konwencji	263
4.2. Organ kontroli przestrzegania postanowień Konwencji	264
4.3. Formy kontroli przestrzegania postanowień Konwencji	264
5. Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych	264
5.1. Zakres przedmiotowy Konwencji	265
5.2. Organ kontroli przestrzegania postanowień Konwencji	267
5.3. Formy kontroli przestrzegania postanowień Konwencji	268
6. Wybrane konwencje Rady Europy nieprzewidujące specjalnych mechanizmów kontroli przestrzegania ich postanowień	268
6.1. Europejska Konwencja o obywatelstwie	268
6.1.1. Zakres przedmiotowy Konwencji	268
6.1.2. Organ i formy kontroli przestrzegania postanowień Konwencji	270
6.2. Konwencja o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej wobec zastosowań biologii i medycyny: Konwencja o prawach człowieka i biomedycynie wraz z Protokołem Dodatkowym	270

6.2.1. Zakres przedmiotowy Konwencji	272
6.2.2. Organ i formy kontroli przestrzegania postanowień Konwencji	274
7. Efektywność europejskiego systemu ochrony praw człowieka	275
Rozdział V. System ochrony praw człowieka funkcjonujący w Unii Europejskiej	278
1. Ewolucja ochrony praw podstawowych w Unii Europejskiej	278
2. Pojęcie praw podstawowych oraz praw obywateli państw członkowskich UE	279
3. Sądowa ochrona praw podstawowych w Unii Europejskiej	280
3.1. Instytucje sądowe UE	280
3.2. Środki ochrony praw jednostek realizowane w postępowaniu przed instytucjami sądowymi UE	282
3.2.1. Skargi o unieważnienie aktu prawnego	282
3.2.2. Skargi na zaniechanie działania przez instytucję Wspólnot Europejskich	283
3.2.3. Skargi odszkodowawcze	283
3.2.4. Skargi w sprawach pracowniczych	284
3.2.5. Skarga odwoławcza do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości od orzeczenia Sądu I Instancji	284
4. Rola orzeczeń wstępnych	284
5. Pozasądowa ochrona praw jednostek przed instytucjami i organami Wspólnot Europejskich	285
5.1. Prawo petycji do Parlamentu Europejskiego	285
5.2. Prawo skargi do Rzecznika Praw Obywatelskich UE	286
5.3. Prawo skarg do Komisji Europejskiej	287
5.3.1. Skarga na naruszenie zasad dobrej administracji	287
5.3.2. Skarga w związku z naruszeniem prawa wspólnotowego przez państwo członkowskie	287
5.3.3. Skarga w zakresie: prawa antytrustowego, pomocy publicznej oraz praktyk handlowych (np. dumpingowych, subwencyjnych)	288
6. Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej	288
6.1. Zakres przedmiotowy Karty	289
6.2. Środki ochrony praw gwarantowanych w Karcie	291
7. Prawa człowieka w Traktacie ustanawiającym Konstytucję dla Europy	292
Rozdział VI. Pozaeuropejskie regionalne systemy ochrony praw człowieka	294
1. Afrykański system ochrony praw człowieka	294
1.1. Zakres przedmiotowy Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów	294
1.2. Organ kontroli przestrzegania postanowień Karty	295
1.2.1. Komisja Praw Człowieka	295
1.2.2. Afrykański Trybunał Praw Człowieka	296
1.3. Formy kontroli przestrzegania postanowień Karty	298
1.4. Efektywność afrykańskiego systemu ochrony praw człowieka	300
2. Interamerykański system ochrony praw człowieka	300
2.1. Zakres przedmiotowy Amerykańskiej Deklaracji oraz Konwencji Praw Człowieka	301
2.2. Organy kontroli przestrzegania postanowień Konwencji	302
2.2.1. Międzyamerykańska Komisja Praw Człowieka	302
2.2.2. Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka	303
2.3. Formy kontroli przestrzegania postanowień Konwencji	303
2.4. Efektywność interamerykańskiego systemu ochrony praw człowieka	305

3. System ochrony praw człowieka w ramach Ligi Państw Arabskich	305
3.1. Powstanie i elementy konstrukcji systemu Ligi Państw Arabskich	305
3.2. Zakres przedmiotowy Arabskiej Karty Praw Człowieka	307
3.3. Środki ochrony regionalnej	309
3.4. Efektywność systemu arabskiego	310
4. Ochrona praw człowieka w krajach azjatyckich	311
Bibliografia	314